

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дн Венка Петрова Кутева – Цветкова,
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“,
професор в професионално направление 1.2. Педагогика

на дисертационен труд на тема **„Иновативен модел за формиране на личностна и социална компетентност в часа на класа“**
за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика)

Автор: Екатерина Златева Томова

Научен ръководител: проф. дпн Сийка Чавдарова - Костова,
Софийски университет “Св. Климент Охридски“, Факултет по педагогика, катедра “Теория на възпитанието“

Данни за дисертанта

Авторката на дисертационния труд Екатерина Златева Томова е родена през 1990 г. За изминалия период от време до този момент е успяла да развие забележителна творческа автобиография. Завършила е бакалавърска програма по педагогика. Притежава магистърска степен в областта на журналистиката. Невероятното съчетаване на опит в областите на медийния мениджмънт - мениджър социални медии, с преводачески услуги като преводач на материали за онлайн магазин, с авторска работа и подготовка на статии, и с обучителна дейност като сърф инструктор, далеч не се изчерпва с тези области на придобито формално образование. Интегрирането на богати комуникационни умения с многоаспектни управленски умения, успешното развитие и на диференцирани професионални умения е силно положително повлияно и от ценните дигитални умения, които Екатерина Томова притежава. За мен като рецензент, посочените области на подготовка, както и натрупаните ценни комплекси от умения са сред факторите, повлияли върху избора на дисертационна проблематика, свързана с ключови компетентности, каквито са личностната и социалната компетентности.

Данни за докторантурата. Екатерина Томова е зачислена в докторантура със заповед РД -20 -940 от 9.07.2020 г. Обучението ѝ в докторантура дава добра основа за разработване на дисертационния труд.

Актуалност и значимост на дисертационната проблематика

В контекста на динамичното и глобализирано съвремие, значимостта на компетентностния подход далеч надхвърля мащабите на образованието. Обществото, пазарът на труда, успешната реализация на младите хора, все по-силно се влияят от качествата на компетентностните им профили. Целенасоченото институционално формиране на компетентностния профил на детето и ученика обаче има своето начало и корени тъкмо в образованието. Авторката на дисертационния труд обосновава много умело актуалността и значимостта на този подход с конкретен фокус върху личностната и социалната компетентности още в уводната част. Защо точно личностна и социална компетентности? Защото те са тясно свързани. Формирането на човешката личност е свързано с формиране и развитие на широк компетентностен комплекс, сред който личностната компетентност заема специално място. Тенденцията за все по-силно изразен личностно ориентиран подход към образованието се съчетава и с друга не по-малко значима тенденция за интегративност. Тъй като качествата на човешката личност имат ценностен смисъл и социална значимост, то естествено е да се обръща внимание и да се търсят възможности за развитие и обогатяване и на социалната компетентност в условията на образованието. Началото на своеобразния синтез на личностна и социална компетентности може да се открие особено убедително и чрез образованието. Или както авторката на дисертационния труд подчертава: „Образованието има изключителната възможност и отговорност да постигне успехи в изграждането на пълноценна личност, способна да се адаптира към социалната среда и да се реализира по най-добрия възможен начин. Това включва изместване на фокуса от натрупване на знания върху формиране на умения, отношения и способности за преодоляване на възникващите учебни и житейски предизвикателства, възпитаване на проактивност в традиционни или неочаквани ситуации, също участие в дейности, провокиращи самопознание, съобразителност и съпричастност, открояване и реализиране на творчески импулси – формиране и развитие на набор от компетентности.”

Обща характеристика и съдържание на дисертацията

Цялостният обем на дисертационния труд е 316 страници. Трудът е структуриран по целесъобразен начин за този тип академичен продукт в избраната от авторката област: въведение, четири глави, изводи, заключение и библиография. Библиографията обхваща 162 източника – 135 на кирилица и 27 на латиница. Основният текст е визуално обогатен с 40 таблици и 37 фигури. Отделно са представени 10 приложения, с обем от 101 страници, като и тук визуализацията е внушителна - 43 таблици и 1 фигура. Цялостният труд е оформен по правилата за изготвяне на дисертационен труд.

Основни данни за дисертационния труд

Ясно формулираните и логично обосновани изходни позиции и основания за избора и разработването на дисертационната тема показват не само уменията на ас. Екатерина Томова да се ориентира и избере перспективна изследователска проблематика, но и убедително да я обвърже с националните приоритети, както и с европейската компетентностна рамка. Авторката показва много добро познаване не само на националната, но и на европейската нормативна база, последните изменения, вкл. и препоръката на Съвета на Европейския съюз от 22 май 2018г. за преразглеждане и осъвременяване на ключовите компетентности за учене през целия живот.

Още във *въвеждащата част* ас. Екатерина Томова много успешно формулира теоретическите, практическите и лично-мотивационните си основания да се посвети на избраната проблематика. Тя разгръща убедително своята изследователска логика, в която се открояват точно формулирани обект и предмет на дисертационната разработка, цел, задачи и хипотеза. Авторката не само избира актуална тема, не само показва много добро познаване на съществуващата съвременна българска нормативна уредба и европейски дискурси. Тя формулира убедително концептуалната рамка, демонстрира компетентно познаване на съществуващи публикации и изследвания в тази подчертано интердисциплинна област – педагогическа, психологическа, управленска и т.н., а умението ѝ да види изследователската тема в широк контекст е още едно от доказателствата за качествата ѝ на изследовател.

Изследването се извършва с помощта на богатата комбинация от методи: анкетни проучвания, педагогическо моделиране; диагностични процедури с формиращ характер за учениците; проективни методики; контролни диагностични процедури с учениците; контент-анализ; качествен анализ и статистическа обработка на резултатите.

Проучванията се реализират на 3 етапа с начало 2020 година. Общата им продължителност е две години. Таргет групите са ученици от начален етап (в 3 и 4. клас), учители и родители.

Специфичните изследователски задачи за всеки етап са формулирани ясно, показват последователно планиране и обвързване на дейностите във всеки от тях. Разработката на иновативен модел за формиране на личностна и социална компетентност в часа на класа при ученици от трети и четвърти клас е планирана и заложена още през първия етап едновременно с извършване на част от емпирично базираните изследвания. Апробирането на модела е заложено през втория етап, докато анализите на резултатите от прилагането му, даващи основания за важни изводи и препоръки, са ключови дейности през третия етап.

Първа глава е фокусирана върху теоретичния анализ на личностната и социалната компетентност. Главата е структурирана в 4 основни параграфа и множество подпараграфи, част от които имат още по-силно конкретизирани и раздробени подпараграфи. Особено силно, и според мен ненужно, е раздробен четвъртият параграф.

В тази глава са разгледани и уточнени както теоретичните рамки, концептуалната база, така и основните понятия. В конкретно съдържателно отношение в тази глава и принадлежащите ѝ параграфи са разгледани компетентностния подход, ключовите компетентности и актуализираната европейска компетентностна рамка. Изяснени са и други ключови понятия. Дефинирани са личностната и социалната компетентности, представени са техните компоненти, анализирани са и важни в компетентностния контекст релации. Като основни компоненти на личностната компетентност са представени самопознанието, самоконтролът, самооценката и саморефлексията. Комуникативността, толерантността, емпатията и сътрудничеството се обосновават като основни компоненти на социалната компетентност. В тази глава като подчертано положителен момент следва да бъде отбелязан стремежът на авторката да постигне възможно най-голяма понятийна яснота и прецизност.

Втора глава е структурирана в 7 параграфа. Посветена е на часа на класа, представен като неурочна форма на възпитание конкретно в

начален етап. Формулирани са основни функции на часа на класа (информационна, ориентираща, практико-приложна, формираща). Показано е много добро познаване на тематичното своеобразие на часа на класа, на неговите възпитателно ориентирани формиращи възможности. Представена е организационно-технологическата му специфика, формулирани са авторски критерии за ефективност. Макар и кратко, но с полезна добавена стойност е описателното представяне и сравнителният анализ на някои неурочни форми, използвани в други страни (Англия, Финландия, САЩ, Южна Корея, Япония и др.).

И в тази глава ас. Е. Томова показва не просто добра информираност, но и аналитични способности, способност за откриване както на слабости, недостатъци и грешки, свързани с използването на тази неурочна форма, така и за откриване на нейните потенциали за реализиране на възпитателни цели в няколко основни измерения. Авторската инициатива и посветеност на този аспект от интегративното изследователско поле, съвременният ѝ поглед към възможностите на часа на класа, обвързани и с активната позиция на учениците от 3 и 4. клас от начален етап, заслужава сериозно внимание и достойна оценка.

В *трета глава* е представен иновативният модел за формиране на личностна и социална компетентност в часа на класа. Главата е с относително малък обем – 21 страници. Структурирана е в 3 основни параграфа, като последният от тях включва още два подпараграфа. Посветена е както на хуманистични теории и постулати за детското развитие, така и представя основанията за разработване на иновативния модел. Очертаването на методическите измерения, вкл. целеполагането и разглеждането на възпитателните взаимодействия, планирани и конструирани от автора на дисертационния труд в контекста на афективната таксономия на Кратуол са сред приносните моменти в тази глава. Въпреки дисбалансираността в обемно отношение спрямо другите глави, като рецензент оценявам изключително високо приносния характер на тази глава, защото според мен особено голямо постижение е създаването на авторския иновативен модел за формиране на личностна и социална компетентност у учениците от 3 и 4. клас на начален етап, в който се разчита на активното им субектно участие в дейностите в часа на класа.

Четвърта глава е изключително богата и безрезервно потвърждава уникалния авторски и изследователски потенциал на ас. Е. Томова. Тя е посветена на дизайна на емпиричното изследване и обхваща анализите на получените изследователски резултати. Главата е в обем от впечатляващи почти 200 страници.

Като цялостна обобщена оценка може да се каже, че изследователската част на дисертационния труд е надежно конструирана и методологически издържана. Комбинацията от методи позволява да се реализират изследователските задачи и да се докаже ефективността на модела. В тази глава са представени изследователските етапи, методическия инструментариум, извадките на изследваните лица (ученици, учители и родители). Анализите на резултатите обхващат както констатиращия, формиращия, така и контролния етап.

Констатиращият етап включва анализ на резултатите от анкетните проучвания с родители и учители, докато формиращият етап е представен чрез анализите на мненията, оценките, идеите, афективните преживявания и демонстрираната социална насоченост на учениците. На анализите на използваните проективни методики са посветени цели 40 страници.

Контролният етап на изследването е представен също много детайлно чрез анализи на резултатите от контролно-диагностичните процедури и анкетното проучване сред начални учители, апробирали модела.

Обобщено казано, изследователските етапи и равнищата на анализи, основани на детайлно разработения авторски модел, са компетентно представени. И в тази част от своето дисертационно проучване ас. Е. Томова показва високо равнище на изследователска култура и умения: концептуално-изследователски, аналитико-синтезни, обяснителни, интерпретационни, оценъчни способности. Математико-статистическите методи за обработка и доказване на търсени причинно-следствени връзки и зависимости са също подходящо подбрани и компетентно използвани.

Теоретична осведоменост, качество на емпиричните изследвания, изводите и препоръките

Ас. Е. Томова показва изключително добра осведоменост по отношение на дисертационната тема в няколко интегративно обвързани области – педагогическа, възпитателна, дидактическа, методическа, психологическа, философска, управленска. Демонстрира високо равнище на изследователска култура и трансверсални умения: концептуално-изследователски, аналитико-синтезни, обяснителни, интерпретационни, оценъчни способности.

Изводите и препоръките произтичат от дисертационното изследване, основани са получените резултати и са коректно формулирани. Част от тях са насочени към учителите и впечатляват с

прякото им обвързване с установените дефицити в тяхната подготовка и квалификация.

Приноси в дисертационния труд

Приемам напълно така формулираните приноси от Е. Томова. Представеното дисертационно изследване има приносен характер.

Научната самооценка за приносите е адекватна рефлексия на авторските постижения.

- Интегралната теоретична платформа, анализите и обобщенията в нейния контекст са надеждни и адекватно отразяват значимостта на дисертационната проблематика.
- Проведеното изследване по комплексна методика и получените резултати са подходяща емпирично обоснована основа за нов поглед към възможностите на часа на класа като неурочна форма за развитие на личностната и социалната компетентност у учениците от начален етап (3 и 4. клас).
- Конструираният и апробиран модел за формиране на личностна и социална компетентност у учениците от 3. и 4. клас на начален етап е изследователски доказано работещ и приложим в училищно организираният възпитателни практики на часа на класа.

Автореферат. Публикации по дисертационния труд

Авторефератът отразява коректно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

Ас. Е. Томова има изключително висока публикационна активност. Броят на публикациите, обвързани с дисертационната ѝ тема далеч надхвърля минимално изискуемия. Само за последните две години от 2020 до 2022 авторката има 11 публикации, от които една студия и 10 научни статии. Всички публикации са самостоятелни. От общо 11-те публикации десет са на кирилица и една е на латиница.

Препоръки за популяризиране на резултатите

Във връзка с популяризирането и разпространение на резултатите е препоръчително дисертационният труд да бъде публикуван под формата на самостоятелна монография.

Заклучение

В структурно и съдържателно отношение дисертационният труд представлява оригинален авторски научно-изследователски продукт. Конструираният модел и резултатите от неговата апробация отразяват

научните приноси на докторанта. Зад достоверността на получените резултати стоят високо развити авторски способности за изследователска, аналитична, интерпретационна, оценъчна и теоретико-приложна дейност.

Дисертационният труд е собствено дело на автора. Отговаря на съществуващите стандарти за научни трудове. Екатерина Златева Томова покрива минималните национални изисквания за ОНС „доктор». Въз основа на проявените качества и умения, на научните приноси и оригинални постижения, като рецензент давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, и предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Екатерина Златева Томова в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление **1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика)**.

6.02.2023 г.

Подпис: .....
(проф. дн Венка Кутева-Цветкова)